

REITINGAVIMO SISTEMA KAIP RIZIKOS IDENTIFIKAVIMO MECHANIZMAS

Audrius Dzikevičius

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Laima Steckytė

AB Lietuvos žemės ūkio bankas NORD / LB grupė

Vakarų šalyse, kredito rizikai identifikuoti, naudojama vidinė reitingavimo sistema. Reitingas - tai indikatorius, prognozė arba nuomonė apie įmonės ar institucijos gebėjimą vykdyti savo įsipareigojimus, įvertinant galimus nuostolius, bei atsižvelgiant į atitinkamus rizikos veiksnius [1].

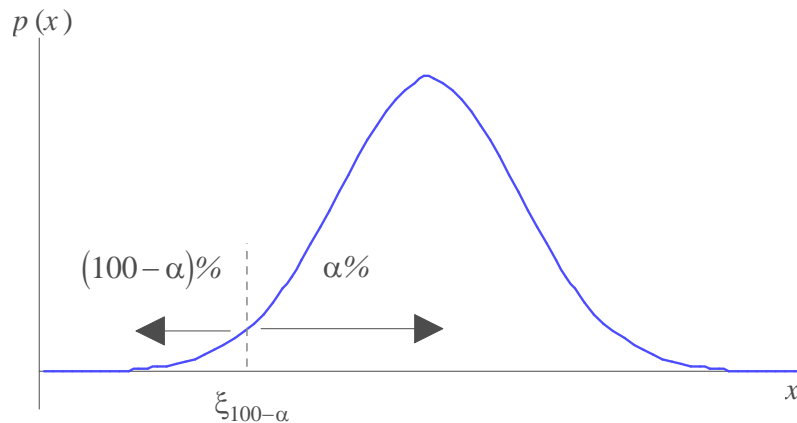
Pranešime analizuojami kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai, kurių pagrindu yra nustatomas paskolos gavėjų reitingas, lyginamos dviejų tipų reitingavimo sistemos, straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados.

Kredito reitingo priskyrimas ir rizikos lygio nustatymas leidžia bankui grupuoti išduotus kreditus į grupes ir rizikos klases. Kaip taisyklė, rizikos klasių klasifikacija nustato kreditų grupavimą pagal rizikos lygį: kreditai su mažiausia rizika, kreditai su padidinta rizika, kreditai su ribine rizika, kreditai neatitinkantys taisyklių.

Kreditų išskaidymas į klases leidžia skaičiuoti galimus nuostolius, apsprendžiamus kredito rizika. Kiekvienai rizikos klasei priskiriama tam tikra dalis suteiktų kreditų, kuri nustatoma empiriškai pagal faktinius duomenis per paskutinį periodą.

Ši klasifikacijos procedūra leidžia prognozuoti nuostolius dėl nepadengtų kreditų, kurie gali įtakoti banko pelną. Gauti rezultatai naudojami apskaičiuojant rizikos rodiklius, pvz., kredito rizikos vertę (Credit VaR) [2].

Visų kreditų, sudarančių portfelį, grupavimas atliekamas tokiu pačiu principu, kaip ir atskirų skolininkų. Visi kreditai išskaidomi į grupes, kurių rėmuose tarp skolininkų nustatoma teigiama koreliacija. Ši koreliacija leidžia analizuoti portfelio kredito riziką, modeliuojant įvairias sąlygas, kurių įtakoje keičiasi atskirų skolininkų kredito rizikos rodikliai, to pasekoje ir viso portfelio. Rizikos tikimybės ir nuostolių dydžio nustatymas yra būtina sąlyga, brėžiant nuostolių pasiskirstymo tankio funkcijos kreivę [4] (žr. 1. pav.).

1. pav. Nuostolių pasiskirstymo tankio funkcija

Tam, kad priskirti reitingą, analizuojama eilė kiekybinių ir kokybinių rodiklių, į kuriuos reikia atsižvelgti analizuojant su įmone susijusią riziką. Kiekvienas rodiklis paprastai sudaro nustatytą galutinio rodiklio - reitingo - dalį. Galime sakyti, kad reitingas gaunamas išvedus svertinį kiekybinių bei kokybinių rodiklių vidurkį. Tipiniai kiekybiniai įvertinimai [6]:

- ✓ pajamų lygis,
- ✓ pinigų srautai, bei likvidumas,
- ✓ nuosavo ir skolinto kapitalo santykis,
- ✓ įsipareigojimų sudėtis,
- ✓ apyvartinis kapitalas,
- ✓ kiti sektoriui būdingi rodikliai,
- ✓ sektoriuje susiklosčiusios tendencijos.

Dažniausiai šie finansiniai rodikliai sudaro pagrindinę, bazinę reitingo dalį. Tai yra visiškai kiekybiniai rodikliai, kuriais negalima lengvai manipuluoti bei įvairiai interpretuoti.

Kitą reitingo dalį sudaro kokybinis įmonės įvertinimas bei jį atspindintys rodikliai, kuriais stengiamasi atsižvelgti į tai, ko neapima kiekybiniai rodikliai bei analizė. Todėl kokybiniai įvertinimai skirti tik patikslinti bazinį reitingą, kuris jau būna įvertintas, taikant kiekybinius metodus. Tipiniai kiekybiniai vertinimai apima [6]:

- ✓ įmonės valdymo kokybę,
- ✓ industrijos, sektoriaus, kurioje veikia įmonė, charakteristikas,
- ✓ įmonės poziciją rinkoje,
- ✓ įmonę įtakančią teisinę bazę,
- ✓ finansinį lankstumą,
- ✓ organizacijos struktūrą ir įmonės ryšius.

Vidinės reitingavimo sistemos sukūrimas yra sudėtingas dalykas. Pasirinkdamas vidinės reitingavimo sistemos struktūrą, bankas turi atsižvelgti į daug su tuo susijusių veiksnių:

- ✓ pasirinkti kokias ir kiek kredito rizikos sąvokų įtraukti;
- ✓ kokią įvertinimų skalę pasirinkti;
- ✓ bei kaip ją interpretuoti.

Reitingavimo sistemos struktūros pasirinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių, tačiau pagrindiniai kriterijai yra šie:

- ✓ pirma - santykis tarp banko aptarnaujamų mažų bei didelių įmonių;
- ✓ antra – banko kiekybinės sistemos naudojimas kredito rizikos valdymui ir pelningumo analizei.

Taip pat bankas turi pasirinkti ar reitinguoti klientus pagal jų esamą padėtį (toks reitingavimo būdas vadinamas Point-in-Time) ar pagal menamą klientų padėtį, esant kritinėms situacijoms (šis būdas vadinamas Through-the-Cycle), t.y. įvertinant, kaip atsilieptų įmonei tokie veiksniai, kaip ekonomikos nuosmukis ir pan.

Reitingavimo agentūros reitingavimui dažniausiai remiasi Through-the-Cycle, tuo tarpu dauguma bankų yra linkę vertinti esamą įmonės situaciją, naudodami Point-in-Time metodą (žr. 1. lentelę.).

1 lentelė

Reitingavimo požiūrių palyginimas: “Point-in-Time” prieš “Through-the-Cycle” [pagal 6]

	“Point-in Time”	“Through-the-Cycle”
Reitingo suteikimo pagrindas	Reitingas suteikiamas remiantis esama reitinguojamos įmonės ar institucijos situacija.	Reitingas suteikiamas remiantis menama įmonės situacija, kuri susiklostytų esant visos ekonomikos ar sektoriaus, kuriame veikia įmonė, nuosmukio atveju.
Ekonominės situacijos įtaka	Keičiantis ekonominei situacijai, tai pačiai įmonei būtų skirtingi reitingai.	Keičiantis ekonominei situacijai, reitingai išlieka nepakitę, nebent paaiškėtų, kad jie buvo per daug optimistiški.
Reitingavimo tikslas	Nustatyti trumpalaikės įmonės perspektyvas bei kredito riziką. Kai reikia nuoseklių, palyginimui tinkamų reitingų dideliame įmonių skaičiui.	Remiantis šiuo reitingavimo požiūriu, informuoti reitingo naudotojus apie ilgalaikės įmonės perspektyvas bei kredito riziką.
Reitingavimo išlaidos	Ne toks brangus kaip “Through-the-Cycle”.	Yra palyginti brangus. Retai naudojamas bankų, kadangi tai pabrangintų paskolas ir sumažintų banko konkurencingumą. Turėtų būti naudojamas ilgalaikėms paskoloms.
Dažniausia naudoja	Komeraciniai bankai.	Reitingavimo agentūros (Moody’s, Fitch, Standard&Poor’s).

Reitingavimo tikslas - susieti kredito reitingus su įsipareigojimų nevykdymo tikimybe (toliau nemokumo), suteikus kreditą atitinkamą reitingą turinčiai įmonei ar institucijai, todėl labai svarbu apibrėžus nuostolių sąvoką, teisingai šiuos rodiklius susieti [3].

Remiantis anksčiau paminėtais nemokumo tikimybės rodikliais, dažniausiai yra kuriamos vieno ar dviejų lygių reitingavimo sistemos (žr. 2. lentelę).

Dviejų lygių reitingavimo sistemoje vienas įvertinimas parodo besiskolinančios įmonės patikimumą, o kitas paskolos rizikingumą. Bankai, naudojantys tokią sistemą, dažniausiai, pirma, suteikia pačios įmonės patikimumo reitingą PD. O galutinis suteikiamas reitingas dažniausiai būna toks pat kaip PD, išskyrus tuos atvejus, kai LGD atspindintis pačios paskolos struktūros ar tipo rizikingumą yra žymiai mažesnis arba didesnis negu normalus (vidutinis).

Dviejų lygių reitingavimo sistemoje yra įtrauktos visos anksčiau minėtos nuostolių sąvokos. Pasinaudojus šia reitingavimo sistema, sprendimas daromas remiantis dvejomis skalėmis: atskirai įvertinamas bendras besiskolinančios įmonės patikimumas (atitinkamas rodiklis PD), bei su atskiru atveju susiję prognozuojami nuostoliai (rodiklis EL), kur abi skalės turi vienodą galimų įvertinimų skaičių.

Tuo tarpu vieno lygio reitingavimo sistemoje yra remiamasi tik bendru besiskolinančios įmonės patikimumo įvertinimu (t.y. rodikliu PD). Tokiose sistemose, vietoj to, kad atskirai būtų įvertinami tiek paskolos rizikingumas, tiek besiskolinančios įmonės patikimumas, yra bandoma iš karto įvertinti bendrą riziką, kas prideda reitingavimo sistemai neaiškumo.

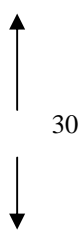
Kai bankas gali nagrinėti kiekvieną atvejį atskirai, t.y. suteikiamų paskolų skaičius nėra didelis, ši reitingavimo sistema gali pasiteisinti, tačiau dideliame paskolų portfelio rizikos valdymui yra labai svarbu išskirti abi rizikas: būtent įmonės patikimumą ir su juo susijusias rizikas bei pačios paskolos rizikingumą, ir tik tada skaičiuoti galutinę kredito riziką, bei skirti reitingą įmonei.

Vakarų šalyse rizikos įvertinimų skaičius vidinėse komercinių bankų reitingavimo sistemose dažnai skirtingas. Galima sutikti reitingų skales apimančias nuo 4 iki 20 įvertinimų. Kaip parodė Fitch tyrimas, dažniausiai naudojama ir gana efektyvi skalė yra 1-10. Tačiau, net jei bankai turi vienodą įvertinimų skaičių savo reitingavimo skalėse, tai dar neužtikrina,

kad tam tikras rizikos lygis juose bus įvertintas tuo pačiu skalės įvertinimu, netgi priešingai, toks pat įvertinimas skirtingų bankų reitingavimo skalėse atitinka skirtingą rizikos laipsnį.

2 lentelė

Dviejų lygių reitingavimo pavyzdys [pagal 6]

Įvertinimas	Įmonės skalė: įmonės nemokumo tikimybė (PD) procentais	Įvertinti vidutiniai nuostoliai įmonių nemokumo atveju (LGD) procentais	Tikėtini nuostoliai (EL) dėl blogų paskolų procentais (EL=PDxLGD) procentais
1 – jokios rizikos	0.0		0.00
2 – žemos rizikos lygis	0.1		0.03
3 – mažesnis rizikos lygis	0.3		0.09
4 – vidutinis rizikos lygis	1.0		0.30
5 – priimtinas rizikos lygis	3.0		0.90
6 – ribinis rizikos lygis	6.0		1.80
7 – didesnis nei įprastas	20.0		6.00
8 – didelis rizikos lygis	60.0		18.00
9 – abejotina	100		30.00

Vidinių reitingavimo sistemų su didesniu įvertinimų skaičiumi išlaikymas paprastai kainuoja brangiau dėl papildomo darbo, kurį reikia atlikti, siekiant tiksliau nustatyti riziką [5].

Bankai, kurie reitingavimą naudoja analitiniams tikslams, dažniausiai prisiima šias išlaidas, kadangi tikslūs įvertinimai tokiu atveju yra ypatingai naudingi. Tiesa, bankai nusprendę naudoti reitingus analitiniams tikslams, dažnai abejoja prieš didindami įvertinimų skaičių, dažniausiai dėl didelių kaštų susijusių su reitingavimo sistemos pakeitimu.

Reitingai dažniausiai suteikiami visoms institucinėms bei komercinėms paskoloms (t.y. ne vartotojiškoms paskoloms privatiems asmenims). Tiesa, suteikiant dideles paskolas privatiems asmenims taip pat yra naudojamos reitingavimo procedūros.

Atlikus reitingavimo sistemos apžvalgą, galima padaryti išvadą, kad vidiniai reitingai yra itin svarbi efektyvaus kredito rizikos valdymo sudedamoji dalis. Nesant reitingų, banko paskolų portfelio kredito rizikos įvertinimas yra sudėtingas, kadangi tuo pačiu metu reikalinga įvertinti daugybę rizikos veiksnių kiekvienam iš skolininkų. Reitingavimo sistema įgalintų bankus atlikti kompleksinį įmonės veiklos įvertinimą, tai palengvintų priimti sprendimus dėl paskolų suteikimo, atskirų paskolų ir portfelio monitoringui, ataskaitų banko vadovybei paruošimui, rezervų paskolų portfelio nuostolių pakankamumui nustatyti, pelningumo ir kainodaros analizei, ir kaip duomenis, reikalingus portfelio rizikos modeliams. Remiantis vidine reitingavimo sistema, Lietuvos bankai nesunkiai išspręstų limitų nustatymo metodologijos problemą bei palengvintų rizikos premijos nustatymo skaičiavimus.

Literatūros sąrašas

1. Active bank risk management. Enhancing investment & Credit portfolio performance//The Globecon GROUP, LTD. - 1995.
2. Bessis J. Risk Management in Banking. John Willey & Sons, Inc. - 1998.
3. Caouette J.B., Altman E.I., Narayanan P. Managing Credit Risk: The Next Great Financial Challenge. John Wiley & Sons, Inc. - 1998.
4. JP Morgan / Reuters. CreditMetrics Technical Document. - 1997.
5. Kotecha M. Credit Ratings and Rating Agencies in Emerging Markets. Presentation to the Stockholm School of Economics (SSE), Riga, Latvia, March 19, 2001.
6. Treacy W.F., Carey M.S. Credit Risk Rating at Large U.S. Banks. Federal Reserve Bulletin, November. - 1998.

Rating system as risk identification system

Summary

Rating system is the main tool for credit risk identification in Western countries. A rating is an opinion of the probability of timely payment of full principal and interest as due or the extent of expected loss.

Rating is determined according to the set of quantitative and qualitative factors. In general there are two types of rating systems – Point-in-Time and Through-the-Cycle. A comparative analysis of both is done. Also rating system may have one or two levels.

Ratings are very important issues of sound credit risk management system. A number of their applications are presented.